

СУЧАСНІ РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ, ОБУМОВЛЕНІ ПРОЦЕСАМИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стрільчук В. А.

*докторант відділу конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Правова система України, як предмет теоретичного дослідження, чи не найбільше привертає увагу вітчизняних та зарубіжних представників юридичної науки. Вивченню різних аспектів правової системи присвячені численні праці (в тому числі й дисертаційного характеру) провідних вчених-правознавців, які відзначаються концептуальною цілісністю та системністю.

Водночас зазначена обставина аж ніяк не означає, що з точки зору наукової доцільності відповідне правове явище, як предмет дослідження, себе вичерпує, втрачає з плином часу актуальність та значущість. Адже в теперішніх умовах констатація такого факту однозначно була б помилковою, оскільки вона не відповідає реальним умовам об'єктивної дійсності, особливостям динаміки соціальних процесів, а надто тим із них, які мають державно-правовий зміст.

Власне закономірною причиною цього є багатоаспектний, складний та неоднозначний за своєю природою і наслідками феномен кінця ХХ – початку ХХІ століття, який іменується, як «глобалізація». Саме сучасні процеси глобалізації значно актуалізують нагальну потребу подальшого вивчення особливостей розвитку національної правової системи. Оскільки їх вплив є однією із найбільш значущих детермінант виникнення суперечливих тенденцій розвитку як окремо взятих правових явищ та процесів, так і їх сукупності, що становить комплекс взаємодіючих елементів, об'єднаних в особливий феномен соціальної реальності – правову систему України.

Слід зазначити, на пострадянському просторі в науковій юридичній літературі все ще можна зустріти дискусії, які розгоряються навколо питання бути чи не бути феномену глобалізації в сучасному світі, тобто глобалізація є міфом чи, все-таки, реальністю. Тоді як американська, європейська правові доктрини уже тривалий проміжок часу (фактично починаючи з кінця ХХ століття) активно досліджують різні аспекти феномену глобалізації, в тому числі й правовий.

Більше того, в країнах розвиненої демократії результати відповідних досліджень ефективно запроваджуються в правотворчу та правозастосовну сфери через прийняття нормативно-правових актів, формування національних стратегій державно-правового, соціально-економічного, культурного розвитку, через активну діяльність урядових на неурядових громадських організацій та інститутів, наукових установ, які спрямовують значний потенціал на обґрунтування та захист різноаспектних національних інтересів у світі, що глобалізується.

Сьогодні не викликає жодних сумнівів той факт, що глобалізація здійснює глибокий вплив на правові норми та інститути, а також врегульовані ними суспільні відносини, є причиною трансформацій, модернізацій правової системи України та її структурних елементів.

Також концептуалізація трансформацій правової системи України в умовах глобалізації дозволяє спрогнозувати й попередити серйозні ризики, які пов'язані із процесами уніфікації правових стандартів та інтеграції норм національного права в міжнародно-правовий простір. Національні інтереси, суверенітет держави, права і свободи людини і громадянина не повинні постраждати в процесі трансформації правової системи, міждержавної уніфікації правових стандартів, принципів і норм у ході правової глобалізації [1, с. 124].

Слід зазначити, формування та становлення основоположних засад, основних підсистем і елементів національної правової системи уже відбулося в продовж пройденого періоду незалежності України. Разом із цим, сучасний стан розвитку української правової системи перебуває в «стані глибокої кризи» [2, с. 259].

Об'єктивно встановити як ризики, так і перспективи розвитку національної правової системи, що детерміновані (прямо або опосередковано) сучасними процесами глобалізації, представляється можливим з допомогою аналізу проблем, які існують на рівні ідеологічної, нормативної, інституційної, функціональної та інтегрально-комунікативної підсистем української правової системи. В заданому контексті не менш важливо з'ясувати шляхи уникнення відповідних ризиків.

Враховуючи обмеження щодо обсягу тексту публікації, не будемо детально зупинятися на кожній із вказаних підсистем, а лише вкажемо найбільш загальні аспекти.

Як справедливо зауважує Л. Г. Удовика, серед серйозних проблем національної правової системи варто виокремити: 1) дисфункційність, тобто нездатність низки правових інститутів, інших елементів правової системи в сучасних умовах виконувати належним чином покладені на них функції; 2) розбалансованість національної правової системи, яка проявляється у нездатності, неспроможності здійснювати належний нормативно-організаційний вплив, забезпечувати правопорядок і законність; у неефективному розподілі повноважень в трикутнику влади «президент – прем'єр-міністр – парламент» тощо.

У свою чергу, в умовах глобалізації перспективність розвитку правової системи України вбачається у досягненні наступних цілей: 1) формування цілісної, науково обґрунтованої національної правової ідеології; 2) розроблення національних стратегій, які в сукупності визначатимуть Концепцію правової політики в Україні; 3) реалізація в повній мірі конституційної та адміністративної реформи,

які відповідали б загальносвітовим, загальноєвропейським правовим засадам; 4) вдосконалення механізму захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина; 5) реформування публічного права у напрямі європейських правових стандартів; 6) впровадження ефективної системи забезпечення кібербезпеки; 7) оптимізація інтегральних зв'язків між підсистемами національної правової системи; 8) модернізація структурних елементів правової системи тощо.

Ігнорування, неврахування глобалізаційних тенденцій в державно-правовій сфері можуть призвести до втрати національної ідентичності, послаблення державного суверенітету, посилення економічної залежності держави, проблем міграційного характеру, екологічних загроз, можливості виникнення на території держави збройних конфліктів, терористичних загроз тощо.

Водночас вчасна, науково обгрунтована юридизація процесів глобалізації є запорукою ефективного розвитку державно-правових інститутів. Оскільки в умовах глобалізації одночасно створюються сприятливі умов для інноваційного, економічного розвитку в державі, посилюються міжкультурні, міжнаціональні зв'язки, відбувається гуманізація, гармонізація права, визнання та закріплення на рівні законодавства загальноновизнаних міжнародних та європейських правових цінностей, зменшується кількість правових колізій, які мають місце при застосуванні міжнародно-правових норм та норм національного законодавства.

З огляду на це, вищенаведені обставини не можуть залишати байдужим до сучасного все проникаючого процесу глобалізації жодну людину, спільноту, націю (народ) та державу.

Концептуально-методологічний рівень наукової рефлексії процесів глобалізації та трансформаційних змін, що відбуваються в умовах глобальної динаміки правового буття, як у вітчизняній юридичній науці в цілому, так і в окремо взятих галузевих юридичних науках, залишається недостатнім і потребує подальшого дослідження.

Сьогодні чітко встановити характер та спрямованість змін, притаманних сучасній правовій системі України не представляється можливим без попереднього ґрунтовного наукового аналізу низки сучасних правових явищ та процесів і, відповідно, юридичних понять та категорій, що їх визначають. Поява яких, власне, обумовлена стрімкими тенденціями глобалізації правової сфери. Зокрема, йдеться про наступні юридичні дефініції: «інтеграція», «інтернаціоналізація», «стандартизація», «уніфікація», «універсалізація», «гармонізація», «трансформація», «модернізація», «адаптація», «апроксимація», «детериторіалізація», «ретериторіалізація» тощо. Не менш важливим є встановлення співвідношення між зазначеними юридичними поняттями, а також їх збалансування.

Звичайно, частина вказаних юридичних дефініцій певною мірою аналізуються в межах наукових публікацій. Проте, неоднозначність, суперечність щодо їх розуміння, а також невинправдане уникання, а подекуди й ігнорування їх як на доктринальному, так і правотворчому, правозастосовчому рівнях підтверджує неспроможність держави вчасно реагувати на динамічні глобалізаційні процеси, перед якими Україна постає виключно в ракурсі «жертви» глобалізації.

В сучасних умовах ефективно реагувати на виклики, пов'язані з процесами глобалізації держава спроможна лише за наявності результатів попереднього

всестороннього осмислення даного феномену на науковому рівні, з метою мінімізувати його негативний вплив на різні рівні життя людини та суспільства, а також задля втілення позитивних аспектів глобалізації, зокрема шляхом імплементації загально визнаних європейських та світових правових стандартів, принципів і цінностей в національну правову систему, модернізацію її структурних елементів.

Література:

1. Калюжний Р. А. Перспективний напрям розвитку юридичної науки: трансформація правової системи в умовах глобалізації / Р. А. Калюжний, І. М. Сопілко // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2011. – № 4. – С. 124-127;
2. Удовика Л. Г. Правова система України: глобалізаційні трансформації: монографія / Л. Г. Удовика. – Запоріжжя: КСК-Альянс, 2014. – 319 с.